

УДК: 343.98:343.97

Андрій КУНТІЙ

Територіальне управління
Державного бюро розслідувань,
розташоване у м. Хмельницькому,
кандидат юридичних наук, доцент
kynt@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5076-8358

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УХИЛЕННЯ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ШЛЯХОМ САМОКАЛІЧЕННЯ АБО ІНШИМ СПОСОБОМ

<http://doi.org/10.23939/law2025.47.128>

© Кунтій А., 2025

У статті розглянуто криміналістичну характеристику ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом як окремого виду військових кримінальних правопорушень, що набули особливої актуальності в умовах збройної агресії проти України. Аргументовано потребу формування науково обґрунтованої та практично орієнтованої методики їх розслідування, яка ґрунтується на побудові криміналістичної характеристики як цілісної системи типових ознак злочину. Визначено основні структурні елементи криміналістичної характеристики: особу злочинця, спосіб вчинення кримінального правопорушення, обстановку, відомості про сліди, а також окреслено їх взаємозв'язки. Особливу увагу присвячено аналізу способів ухилення (самокалічення, симуляція хвороби, підробка документів, інший обман, відмова від служби), типових мотивацій правопорушників, обставин вчинення діяння та слідової картини. Наведено статистичні дані щодо динаміки правопорушень за ст. 409 КК України та приклади з судової практики. Наголошено на складнощах у доведенні умислу під час розслідування таких кримінальних проваджень, а також на важливості міждисциплінарного підходу, що поєднує знання кримінального права, криміналістики та військової юриспруденції. Зроблено висновок про потребу розробки та впровадження цілісної методики досудового розслідування для забезпечення ефективного реагування на зростаючу кількість таких правопорушень. Підкреслено наявність кореляцій між елементами характеристики, що дає змогу формувати обґрунтовані версії для розслідування. Наголошено на потребі обов'язкового медичного обстеження – ВЛК, для забезпечення процесу доказування. Уперше запропоновано уточнену структуру криміналістичної характеристики цього виду злочинів з урахуванням сучасної практики та воєнного стану. Результати дослідження можуть бути використані як теоретичною, так і практичною основою для вдосконалення методики розслідування злочинів, передбачених ст. 409 КК України. Стаття має прикладне значення і спрямована на вдосконалення методики розслідування злочинів проти порядку проходження військової служби.

Ключові слова: кримінальне провадження, криміналістична характеристика, спосіб, обставини, обстановка, розслідування, ухилення, самокалічення, підробка, документи, сліди, доказування, правопорушення, воєнний стан, бойова обстановка, особливий період, наслідки, військовослужбовець, військова служба.

Постановка проблеми. В умовах збройної агресії проти України, активного ведення бойових дій та мобілізаційних заходів проблема ухилення від виконання військового обов'язку набула особливої гостроти. Одним із найскладніших у розслідуванні видів зазначених кримінальних правопорушень є умисне самокалічення або вчинення інших дій з метою уникнення проходження військової служби. Такі злочини мають специфічні криміналістичні ознаки, зумовлені як суб'єктивними мотивами особи, так і специфікою обстановки, у якій вони вчиняються – зокрема, в умовах воєнного стану або в зоні бойових дій. Ефективне розслідування цього виду правопорушень потребує ґрунтового науково-методичного підходу, в основі якого має бути побудова криміналістичної характеристики як цілісної системи типових ознак злочину. Зазначений інструмент дає змогу організувати та спрямувати слідчу діяльність у правильному напрямку, формувати обґрунтовані слідчі версії, прогнозувати поведінку підозрюваних, а також раціонально планувати та здійснювати слідчі (розшукові) дії. Криміналістична характеристика правопорушень, пов'язаних із ухиленням від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом, ще недостатньо висвітлена в науковій літературі, попри їх актуальність та соціальну небезпечність. Водночас ефективне реагування на такі прояви деструктивної поведінки потребує формування цілісної системи знань про типові моделі злочинної діяльності, способи їх виявлення та документування.

Аналіз дослідження проблеми. Окремі положення методики розслідування військових кримінальних правопорушень уперше в Україні на монографічному рівні розглянули А. Г. Воевода, В. В. Давиденко, В. В. Дем'яновський, М. І. Карпенко, Р. В. Комісарчук, О. С. Ткачук, В. В. Тимошко. Однак дослідження, присвячені безпосередньо криміналістичному аналізу ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим подібним способом, залишаються поодинокими.

Аспекти кримінально-правової оцінки умисного самокалічення чи симуляції хвороби з метою ухилення від військової служби розглядалися в межах загальної характеристики військових злочинів, передбачених розділом XIX Кримінального кодексу України. Водночас цим працям здебільшого бракує комплексного криміналістичного підходу, що охоплює аналіз способів учинення таких діянь, особи правопорушника, слідової картини, типових механізмів протидії розслідуванню тощо.

Попри наявність окремих досліджень у суміжних галузях (кримінального права, військової юриспруденції, криміналістики), питання криміналістичної характеристики ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом наразі залишається недостатньо опрацьованим. Це зумовлює потребу в цілісному, міждисциплінарному дослідженні цієї проблеми як важливого елемента формування сучасної методики розслідування військових злочинів.

Метою статті є визначення змісту, структури та значення криміналістичної характеристики ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншими способами, а також встановлення взаємозв'язків між її окремими елементами для підвищення ефективності досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. Статистика зареєстрованих кримінальних проваджень за ст. 409 КК України та наслідків їх досудового розслідування така: у 2020 зареєстровано 21 випадок та у 8 скеровані обвинувальні акти до суду; у 2021 році зареєстровано 33 кримінальні провадження та у 14 випадках досудове розслідування закінчилося складанням обвинувального акту; у 2022 – зареєстровано 177, натомість до суду скеровано 26 обвинувальних актів; у 2023 році зареєстровано 221 кримінальне правопорушення цієї категорії та до суду скеровано 71 обвинувальний акт; у 2024 –

256, до суду скеровано 53 обвинувальні акти; протягом січня–квітня 2025 року зареєстровано 228 випадків та 21 обвинувальний акт скерований до суду [1].

Аналіз кримінальних проваджень, відкритих за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого статтею 409 КК України, засвідчує наявність низки ускладнень як на етапі досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Зокрема, виявляються труднощі у доведенні умисного характеру дій військовослужбовців, які вдаються до самокалічення або інших способів ухилення від виконання військового обов'язку. Статистичні дані також свідчать про стабільну тенденцію вчинення зазначених правопорушень, що зумовлює нагальну потребу у формуванні науково обґрунтованої та практично орієнтованої методики їх розслідування.

Зазначена методика має стати ефективним інструментом для слідчих і прокурорів, забезпечуючи їм можливість цілеспрямовано, повно та об'єктивно встановлювати обставини вчинення цієї категорії злочинів. У цьому контексті особливої актуальності набуває осмислення криміналістичної характеристики відповідного виду кримінальних правопорушень.

Поняття криміналістичної характеристики має фундаментальне значення у структурі криміналістичної науки. Воно тривалий час перебуває у центрі уваги науковців, які спеціалізуються на методиці розслідування окремих видів злочинів, оскільки дає змогу формувати типову модель злочинної поведінки та оптимізувати процес доказування.

Не вдаючись до дискусії щодо поняття криміналістичної характеристики, викладених у науковій літературі, дотримуємося думки про те, що криміналістична характеристика являє собою систему узагальнених даних, заснованих на теорії та практиці досудового розслідування і судового розгляду певного виду чи групи кримінальних правопорушень та розроблених на їх основі наукових висновків і рекомендацій щодо найважливіших їх криміналістично-значущих ознак, що є необхідним для організації швидкого, повного і неупередженого досудового розслідування та судового розгляду, з метою досягнення завдань кримінального провадження [2].

Як і будь-яка інша наукова категорія, криміналістична характеристика має певну структуру, що містить низку взаємопов'язаних елементів. Проте серед науковців немає єдиного підходу до визначення кількісного та якісного складу цих елементів, що пояснюється специфікою кожного виду або групи кримінальних правопорушень. Не заглиблюючись у дискусію щодо складу елементів криміналістичної характеристики в загальному вигляді, зосередимо увагу на її структурних компонентах.

Так, до елементів криміналістичної характеристики ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом, на нашу думку, треба зарахувати: особу злочинця, спосіб кримінального правопорушення; обстановку (відомості про місце, час, мотиви, причини та умови вчинення кримінального правопорушення, а також наслідки), відомості про сліди.

На нашу думку, вивчення особи злочинця всіма юридичними науками повинно здійснюватися з обов'язковим урахуванням положень кримінального законодавства та теорії кримінального права.

Т. Ю. Касько вважає, що суб'єктом злочинів проти порядку проходження військової служби є військовослужбовець, який має статус особи, зобов'язаної виконувати військову службу. Це може бути як контрактник, так і призовник після набуття ними статусу військовослужбовця [3, с. 13]. Погоджуємося з цим твердженням та у продовження зазначимо, що такими є військовослужбовці та прирівняні до нього особи, визначені у ч. 2 ст. 401 КК України, що несуть відповідальність за статтями 402, 403, 414–416, 422, 427, 429, 430, 432–435 КК України. Водночас бачимо, що серед переліку статей немає ст. 409 КК України, тому поліцейських поліції особливого призначення Національної поліції України не розглядатимемо як особу злочинця за ч. 4 ст. 409 КК України.

На думку М. І. Карпенка, суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 409 КК України, може бути лише військовослужбовець, який ухиляється від несення обов'язків з військової служби, незалежно від того, чи було завдано шкоди його здоров'ю ним самим, чи на його прохання – іншою особою (військовослужбовцем або не військовослужбовцем). Така особа може виступити в

ролі організатора вчинення цього злочину, підбурювача чи пособника. В цих випадках його злочинні дії треба кваліфікувати як співучасть в ухиленні від військової служби шляхом самокалічення і злочину проти особи [4, с. 59].

Прикладом співучасників у дослідженому нами виді кримінального правопорушення є вирок, яким особу визнано винним в ухиленні військовослужбовця від несення обов'язків військової служби шляхом іншого обману, вчинене в умовах воєнного стану за попередньою змовою групою осіб, скоїв кримінальне правопорушення (злочин), передбачений ч. 2 ст. 28, ч. 4 ст. 409 КК України, за таких обставин: будучи військовослужбовцем, в умовах воєнного стану, за попередньою змовою групою осіб з начальником, який сприяв у вчиненні вказаного кримінального правопорушення шляхом створення уяви у безпосередніх командирів про залучення його до несення обов'язків з військової служби, у період часу з 10 квітня 2023 року по 31 липня 2023 року без поважних причин обов'язки військової служби, а з 11.06.2024 не виконував, проводив час на власний розсуд, не пов'язуючи його з виконанням обов'язків військової служби, тим способом фактично ухилявся від несення обов'язків військової служби шляхом обману [5].

Важливим компонентом особи злочинця у досліджуваних нами кримінальних правопорушеннях є його стан здоров'я військовослужбовця, адже аналізом кримінальних проваджень за ст. 409 КК України та судової практики у 78 % ухилення від обов'язків несення військової служби було пов'язане із станом здоров'я військовослужбовця. Ці дані узгоджуються із опитуванням практиків, з яких 87 % відповіли про необхідність призначення та проведення медичного огляду військово-лікарською комісією, з метою встановлення ступеня придатності для проходження військової служби (далі – ВЛК) військовослужбовцю, щодо якого наявні відомості про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 409 КК України. Тому вважаємо, що орган досудового розслідування або прокурор під час розслідування випадків ухилення від обов'язків військової служби повинен скеровувати на огляд лікарів ВЛК військовослужбовців, щодо яких наявні відомості щодо вчинення таких випадків, з врахуванням норм наказу 402 Міністерства оборони України [6].

Ключовим компонентом криміналістичної характеристики певного виду кримінального правопорушення є спосіб його вчинення.

Аналізуючи диспозицію статті, можна виокремити такі форми досліджуваного нами кримінального правопорушення: ухилення від несення обов'язків військової служби шляхом самокалічення; ухилення від несення обов'язків військової служби шляхом симуляції хвороби; ухилення від несення обов'язків військової служби шляхом підроблення документів чи іншого обману; відмову від несення обов'язків військової служби.

Відмова від виконання військових обов'язків є “найбільш зухвалою формою злочину”, передбаченого статтею 409. Вона полягає в тому, що військовослужбовець відкрито, без приховування, заявляє про небажання виконувати свої обов'язки або фактично припиняє їх виконання. Така відмова може проявлятися й у пасивності – коли військовослужбовець перебуває на території військової частини або, наприклад, офіцер регулярно з'являється на службу, але навмисно ігнорує виконання військових обов'язків і порушує встановлений порядок служби [6, с. 1161–1162].

Водночас ухилення від служби, як суспільно небезпечне діяння, може виражатися лише у формі бездіяльності – “чистої” або “змішаної”, тоді як відмова завжди є свідомою активною поведінкою. Основні ознаки відмови від виконання обов'язку як злочинного діяння такі: це усвідомлена та вольова активна дія, яка має відкритий, категоричний і демонстративний характер, а також відбувається одномоментно [7, с. 156].

У процесі проведення аналізу слідчо-судової практики кримінальних проваджень, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 409 КК України, у 78 % випадків виявлено, що спосіб вчинення міститимуть дії з підготовки та приховування його слідів.

Обман як спосіб ухилення ілюстровано у вирокі, яким військовослужбовця засуджено за те, що він повідомив командуванню військової частини завідомо неправдиві відомості щодо поважності причин відсутності на військовій службі, а саме щодо вибуття останнього на лікування, і найближчим

часом планує повернутись до місця проходження служби для подальшого виконання обов'язків військової служби, тобто діючи шляхом обману, ухилився від проходження військової служби в періоди часу з 02.08.2023 по 07.08.2023 та з 07.10.2023 по 16.10.2023, проводячи вільний час, що з'явився у зв'язку з цим, на власний розсуд, не пов'язуючи його з виконанням обов'язків військової служби [8].

Введення в оману щодо віросповідання як один із способів ухилення від обов'язків військової служби дає підставу для проходження альтернативної (невійськової) служби. Підготовка до введення в оману щодо релігії полягає у: вивченні призовником спеціальної літератури, консультації з представниками релігійних течій, товариств, пошуку ознак і предметів належності до відповідних груп. Приховування кримінального правопорушення охоплює дії зі знищення або позбавлення від зазначених речей і матеріалів [10].

Прикладом ухилення шляхом підробки документів можна назвати вирок Київського районного суду м. Харкова, яким військовослужбовця засуджено за ч. 3 ст. 409 КК України за те, що він надав до військової частини підроблений документ – довідку про тимчасову непрацездатність про перебування на лікуванні у період з 08.04.2019 по 24.05.2019 р., таким способом ухилився від несення обов'язків військової служби в зазначений період часу [10].

Інший вид ухилення – це обман, коли військовослужбовець навмисно повідомляє командир (начальнику) неправдиву інформацію про події чи обставини або умисно приховує необхідні для доповіді дані, щоб уникнути виконання військових обов'язків. Наприклад, якщо військовослужбовець строкової служби знає про помилку у військових документах, де зазначено, що він має вищу освіту, і свідомо не виправляє цієї інформації, домагаючись дострокового звільнення, його дії кваліфікуються як ухилення від служби шляхом обману. Неправдиві дані можуть стосуватися, зокрема, сімейних або інших обставин, які, будучи істинними, стали б підставою для звільнення з військової служби [4, с. 65]. Також науковці одним із способів розглядають пропозицію чи надання неправомірної вигоди військовій службовій особі – командир, задля ухилення від обов'язків військової служби.

До обставинки ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом ми зараховуємо час, місце та інші обставини кримінального правопорушення, а також причини та умови вчинення кримінального правопорушення і наслідки.

Так, місцем вчинення ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом буде ділянка місцевості, де відбулося ухилення від обов'язків військової служби, де відбулося самокалічення, або місце підробки документа, чи його подання для звільнення з військової служби, наприклад. Такими можуть бути: територія військової частини, пункт постійної дислокації, медичний заклад, інші місця, пов'язані з проходженням військової служби. Відповідно часом його вчинення є час, в який це відбувалося. Випадки вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану або бойової обстановки кваліфікується відповідно за ч. 3 та ч. 4 ст. 409 КК України.

Так, визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення військовослужбовця ч. 4 ст. 409 КК України, який близько 17 год 00 хв 20 травня 2022 року, перебуваючи у м. Лисичанську Луганської області, отримавши від заступника командира військової частини законний усний наказ вибути до місця розташування батальйону для забезпечення виконання поставленого завдання підрозділу, де він повинен був виконувати обов'язки щодо виконання військової служби, здійснювати охорону і оборону визначених позицій, а також забезпечувати відбиття атак противника, з метою недопущення прориву російсько-окупаційними військами у визначеному районі, діючи з прямим умислом, на відмову від несення обов'язків військової служби, самовільно залишив територію місця базування підрозділу та убув до розташування підрозділу, де перебував до 26 червня 2022 року, водночас військової служби не ніс, обов'язків військової служби щодо проведення вогневої підтримки та оборони і охорони в межах і навколо визначеного району, з метою недопущення подальшого прориву російсько-окупаційними військами, у порушення наказу командира, не здійснював, таким чином відмовився від несення обов'язків військової служби [12].

На думку Т. Ю. Касько, мотиви ухилення від обов'язків військової служби можуть варіюватися від особистих до соціальних, включно із страхом перед бойовими діями, незгодою з політичною ситуацією, психологічною травмою тощо. Важливою ознакою є наявність прямого умислу – свідоме бажання уникнути виконання військових обов'язків [3].

На думку М. І. Карпенка, причинами ухилення від виконання військових обов'язків у мирний час можуть бути небажання стикатися з труднощами військової служби або прагнення залишатися вдома. Натомість під час воєнного стану або в бойових умовах такими мотивами зазвичай є боягузтво, егоїзм та інші подібні причини [4, с. 63–64].

Аналізуючи практику досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 409, серед причин та умов, що сприяли його вчиненню, є: страх участі у бойових діях, психологічне навантаження, незгода з військовим керівництвом, політичною ситуацією, особисті проблеми.

Проводячи аналіз наслідків досліджуваного кримінального правопорушення, варто звернутися до правової позиції Верховного Суду України, де зазначено, що навіть за відсутності конкретних тяжких наслідків таке діяння порушує встановлений порядок несення військової служби та може створити реальну загрозу спричинення шкоди суспільним відносинам [13].

До тяжких наслідків невиконання наказу можуть належати факти, які свідчать про істотне порушення порядку проходження військової служби або створення реальної загрози таким порушенням. Зокрема, це може бути зрив виконання бойового завдання, заподіяння значної матеріальної шкоди, настання катастроф, аварій, пожеж, а також випадків радіоактивного, хімічного чи бактеріологічного забруднення довкілля, масових отруєнь тощо. Якщо наказ був спрямований на попередження тяжких порушень військової дисципліни (наприклад, дезертирства чи викрадення зброї), то наслідки у вигляді вчинення таких дій внаслідок його невиконання можуть визнаватися тяжкими. Водночас, згідно з позицією суду, наявність тяжких наслідків має бути підтверджена конкретними фактичними даними, а не ґрунтуватися на припущеннях чи потенційній можливості їх настання [14, с. 87].

Що стосується останнього елементу криміналістичної характеристики досліджуваного нами виду кримінального правопорушення, відомостей про сліди, то такі, на нашу думку, можна розглядати як матеріальні та ідеальні. Матеріальними будуть, наприклад, пошкодження тканин, опіки, механічні ушкодження, що можуть свідчити про самокалічення; підроблені медичні довідки, рапорти, листи, що підтверджують симуляцію хвороби або інший обман. Ідеальними слідами, тобто ті, які збереглися у пам'яті, можуть бути показання військовослужбовців (військових командирів, співслужбовців, медиків тощо) чи інших осіб, яким можуть бути відомі факти ухилення від обов'язків військової служби.

Крім того, варто підкреслити, що ключовою відмінністю криміналістичної характеристики є наявність кореляційних зв'язків між її елементами, які не виявляються в інших видах характеристик. Завдяки інформації про ці зв'язки та взаємозалежності між окремими компонентами з'являється можливість розробити обґрунтовані й цілеспрямовані рекомендації для проведення розслідування. Зокрема, спостерігається взаємозв'язок між такими елементами криміналістичної характеристики розслідуваного виду кримінального правопорушення: особа злочинця – спосіб вчинення – обстановка – відомості про сліди.

Висновки. У процесі дослідження криміналістичної характеристики ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим подібним способом встановлено, що цей вид кримінального правопорушення має складну і багатогранну природу, що зумовлює потребу в комплексному науковому осмисленні. Злочини, передбачені ст. 409 КК України, набувають особливості суспільної небезпеки в умовах воєнного стану, оскільки прямо впливають на боєздатність військових підрозділів, дисципліну та моральний стан особового складу. Проаналізовані статистичні дані підтверджують зростання кількості кримінальних проваджень за цією статтею, а також свідчать про

певні труднощі в доведенні складу злочину, зокрема умисного характеру дій військовослужбовців. Це своєю чергою потребує створення ефективної методики розслідування, яка ґрунтується на чіткої окресленій криміналістичній характеристиці. До основних елементів такої характеристики віднесено: особу правопорушника, спосіб вчинення злочину, обстановку його вчинення та сліди. Встановлено наявність кореляційних зв'язків між цими елементами, що дає змогу оптимізувати процес розслідування, формувати прогностичну модель поведінки підозрюваного, своєчасно і ефективно реагувати на виявлені факти. Практичне значення дослідження полягає у виробленні конкретних рекомендацій для органів досудового розслідування та прокуратури щодо збору доказів, проведення експертиз, кваліфікації дій правопорушника, а також виявлення обставин, що сприяли вчиненню правопорушення. Розроблена криміналістична характеристика може слугувати теоретичною базою для подальшого удосконалення методики розслідування військових злочинів та підвищення ефективності правозастосовної діяльності у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Звіт про зареєстровані кримінальні провадження та наслідки їх досудового розслідування: статистичні дані Офісу Генерального прокурора за 2020–2024 рр. URL: <https://www.gp.gov.ua> (Дата звернення: 03.06.2025).
2. Кунтій А. І. (2025). Криміналістична характеристика самовільного залишення поля бою або відмови діяти зброєю. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 3. С. 104–109.
3. Касько Т. Ю. (2010). Кримінально-правова характеристика злочинів проти порядку проходження військової служби: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08*. К., 20 с.
4. Карпенко М. І. (2013). Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом: окрема методика розслідування злочинів, передбачених ст. 409 кримінального кодексу України. *Юридична наука*. № 12/2013. С. 58–77.
5. Вирок Комунальського районного суду міста Запоріжжя від 22 жовтня 2024. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122537482> (Дата звернення: 03.06.2025).
6. Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України: *наказ Міністерства оборони України від 14.08.2008 № 402*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#Text> (Дата звернення: 20.05.2025).
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7-ме вид., переробл. та допов. Київ: Юридична думка, 2010. 1288 с.
8. Войтюк Т. Р. (2019). Відмова від несення обов'язків військової служби (стаття 409 Кримінального Кодексу України): окремі проблеми застосування. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. Вип. 8. С. 152–162.
9. Вирок Жовтневого районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 21.03.2024 (справа №212/1435/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117806202> (Дата звернення: 20.05.2025).
10. Авсієвич А., Логінова Н., Левицький М. (2023). Характеристика способів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від військової служби. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки*, 2(65), 5–13. DOI: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.2.1> (Дата звернення: 20.05.2025).
11. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 17.10.2019 (справа № 640/15806/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84993765> (Дата звернення: 20.05.2025).
12. Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 22 травня 2023 року (справа № 183/3163/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (Дата звернення: 20.05.2025).
13. Постанова колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 20.03.2024 у справі № 233/1446/22 (провадження № 51-5644км23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117884068> (Дата звернення: 20.05.2025).
14. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 23.05.2024 у справі № 185/4595/22 (провадження № 51-7414км23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119331794> (Дата звернення: 20.05.2025).

REFERENCES

1. Office of the Prosecutor General of Ukraine. (2025). *Report on registered criminal proceedings and results of their pre-trial investigation: Statistical data for 2020–2024*. Retrieved from: <https://www.gp.gov.ua> (Accessed: 03.06.2025). [In Ukrainian].
2. Kunti, A. I. (2025). *Forensic characteristics of unauthorized abandonment of the battlefield or refusal to use a weapon*. Analytical-Comparative Jurisprudence, (03), 104–109. [In Ukrainian].
3. Kasko, T. V. (2010). *Criminal-legal characteristics of crimes against military service order* [Doctoral dissertation abstract]. Kyiv. [In Ukrainian].
4. Karpenko, M. I. (2013). *Evasion from military service by self-injury or other means: A separate methodology for investigating crimes under Article 409 of the Criminal Code of Ukraine*. Legal Science, (12), 58–77. [In Ukrainian].
5. *Komunarsky District Court of Zaporizhzhia*. (2024, October 22). Verdict. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122537482> (Accessed: 03.06.2025). [In Ukrainian].
6. Ministry of Defense of Ukraine. (2008, August 14). *On approval of the Regulation on military medical examination in the Armed Forces of Ukraine: Order No. 402*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#Text> (Accessed: 20.05.2025). [In Ukrainian].
7. Melnyk, M. I., Khavronyuk, M. I. (Eds.). (2010). *Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine* (7th ed., revised and supplemented). Kyiv: Yurydychna Dumka. [In Ukrainian].
8. Voityuk, T. R. (2019). *Refusal to perform military service duties* (Article 409 of the Criminal Code of Ukraine): Some problems of application. Bulletin of Lviv Trade and Economic University. Legal Sciences, (8), 152–162. [In Ukrainian].
9. *Zhovtnevyi District Court of Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region*. (2024, March 21). Verdict (Case No. 212/1435/24). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117806202> (Accessed: 20.05.2025). [In Ukrainian].
10. Avsievič, A., Lohnova, N., Levytskyi, M. (2023). *Characteristics of methods of committing criminal offenses related to evasion of military service. Scientific Works of the Interregional Academy of Personnel Management*. Legal Sciences, 2(65), 5–13. Retrieved from: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.2.1> (Accessed: 20.05.2025). [In Ukrainian].
11. *Kyiv District Court of Kharkiv*. (2019, October 17). Verdict (Case No. 640/15806/19). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84993765> (Accessed: 20.05.2025). [In Ukrainian].
12. *Novomoskovsk City District Court of Dnipropetrovsk region*. (2023, May 22). Verdict (Case No. 183/3163/22). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/> (Accessed: 20.05.2025). [In Ukrainian].
13. *Panel of Judges of the Third Judicial Chamber of the High Anti-Corruption Court*. (2024, March 20). Ruling in case No. 233/1446/22 (proceeding No. 51-5644km23). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117884068> (Accessed: 20.05.2025). [In Ukrainian].
14. *Panel of Judges of the Second Judicial Chamber of the High Anti-Corruption Court*. (2024, May 23). Ruling in case No. 185/4595/22 (proceeding No. 51-7414km23). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/> (Accessed: 20.05.2025). [In Ukrainian].

Дата надходження статті: 05.06.2025 р.

**CRIMINALISTICS CHARACTERIZATION OF EVASION FROM MILITARY SERVICE
BY SELF-MUTILATION OR OTHER MEANS**

The article examines the forensic characterization of evasion of military service by self-mutilation or in another way as a separate type of military criminal offenses that have become particularly relevant in the context of armed aggression against Ukraine. The need to form a scientifically sound and practically oriented methodology for their investigation is substantiated, which is based on the construction of a forensic characterization as a holistic system of typical signs of a crime. The main structural elements of the forensic characterization are determined: the identity of the criminal, the method of committing the criminal offense, the situation, information about the traces, and their interrelationships are outlined. Special attention is paid to the analysis of methods of evasion (self-mutilation, simulation of illness, forgery of documents, other deception, refusal to serve), typical motivations of offenders, the circumstances of the act and the trace picture. Statistical data on the dynamics of offenses under Art. 409 of the Criminal Code of Ukraine and examples from judicial practice are provided. The emphasis is on the difficulties in proving intent when investigating such criminal proceedings, as well as on the importance of an interdisciplinary approach that combines knowledge of criminal law, criminology, and military jurisprudence. The conclusion is made about the need to develop and implement a holistic methodology for pre-trial investigation to ensure an effective response to the growing number of such offenses. The presence of correlations between the elements of the characteristic is emphasized, which allows forming substantiated versions for the investigation. The need for a mandatory medical examination – VLK, to ensure the process of proof is emphasized. For the first time, a refined structure of the forensic characteristic of this type of crime is proposed, taking into account modern practice and martial law. The results of the study can be used as both a theoretical and practical basis for improving the methodology for investigating crimes provided for in Art. 409 of the Criminal Code of Ukraine. The article has applied significance and is aimed at improving the methodology for investigating crimes against the order of military service.

Keywords: criminal proceedings, forensic characterization, method, circumstances, situation, investigation, evasion, self-mutilation, forgery, documents, traces, proving, offense, martial law, combat situation, special period, consequences, serviceman, military service.